

MEDEDELINGENBLAD

NEDERLANDSE
VOOR WERKGEMEENSCHAP
INDIVIDUAL PSYCHOLOGIE

33^e Jaargang nr.4

Juni 1985

Redactie-adres Lisserweg 485
2165 AS Lisserbroek

Na gedane arbeid

Zo begint een bekend nederlands apreekwoord, dat met het oog op de komende vakantie in mijn gedachte schoot.

Ja, na gedane arbeid is het goed rusten ! De laatste aktiviteit voor bedoeld "te rusten gaan" van het bestuur is het beloofde tijdschrift uitbrengen.

Terugkijkend op de periode tussen vorig jaar zomer en nu, meen ik dat er veel werk is verzet. Ik ben dan ook niet ontevreden over de inzet en prestaties van de medebestuurleden. Minder te spreken ben ik over de reakties vanuit de leden om hun steentje bij te dragen. Zonder de wel aktieve leden te kort te willen doen, meen ik dat er nog veel te doen staat om van een hechte Werkgemeenschap te mogen spreken. Maar nu eerst vakantie ! Plezierige dagen allemaal. Gerard Kulker.

Nederlandse Werkgemeenschap voor Individual
Psychologie.

Sekretariaat: Raphaëlstraat 18 I
1077 PT Amsterdam.

Postgiro 476400 t.n.v. Ned.Werkgemeenschap
voor Individualpsychologie.
1411 KD Naarden.

Ereleden:

Mw. L.C. van Dijk, Amsterdam.
Hr. J.H. Richard, Den Haag.
Mw. L.M.C. Richard-Stuurman, Den Haag.

Redaktie adres:

Lisserweg 485
2165 AS Lisserbroek.

O ik zag - op slag
in haar oogopslag
dat in die twee ogen mijn noodlot lag.
Twee donkere meren
waar de maan in blonk
en waar ik meteen in verdronk !

Nederlandse Werkgemeenschap voor Individual
Psychologie.

BESTUUR:

Hr. G.A.L. Kulker, voorzitter.
Mustangstraat 28, 3151 GN Hoek van Holland.
Tel. 01747-3562
Mw. B.J.M. Strobosch-van Duyne, sekretaris.
Raphaëlstraat 18 I, 1077 PT Amsterdam.
Tel. 020-794363
Mw. A.H. de Vos-Heekelaar, penningmeester.
Flevolaan 30, 1411 KD Naarden.
Tel. 02159-41300
Mw. M. de Clercq-Jost, redaktie.
Lisserweg 485, 2165 AS Lisserbroek.
Tel. 02521-13567
Hr. R. Glastra, bibliotheekbeheer.
Maria Montessoristraat 13 hs,
1068 PC Amsterdam-w. Tel. 020-194768
Mw. J.E. Noordenbos, 2e sekretaris.
Gouverneurkade 32, 2274 KJ Voorburg.
Tel. 070-861674

een fee,
een aquarel.
Zij is mijn danstent,
mijn kapel.
Zij is mijn song,
mijn derde long.
Een koningin.
Een hert.
Zij is een warm concert.
Een park met duizend banken,
duizend klanken,
duizend lusten.
Zij is mijn welterusten,
mijn ontbijt.
Zij is mijn tijd,
mijn sterke drank,
mijn berg,
mijn dal,
mijn weiland,
mijn eiland,
mijn stilte
en mijn storm.
En koffie kan ze zetten
enorm !

Lezing van Mevr.drs. H. Boon-Schilling.
INTIMITEIT EN AFHANKELIJKHEID
IN PERSOONLIJKE RELATIES.
23 februari 1985 te Amsterdam.

Mij is gevraagd vanmiddag een lezing te houden over het thema: relaties.
Dat thema is in januari ook aan de orde geweest. Toen heeft Kees Peper de sociologische kant behandeld. Namelijk de veranderingen op het gebied van relatievormen in onze samenleving, zoals die zich binnen twee generaties hebben voltrokken. Behalve huwelijk en gezin (met twee tot vier kinderen), die nog steeds de meest voorkomende samenlevingsvormen zijn, bestaan er in Nederland nu een aantal alternatieve relatievormen, die vóór 1950 misschien in een kleine kring van nonconformisten bestonden, maar voor verreweg de meeste Nederlanders ontoelaatbaar, onvoorstelbaar en zeker onbespreekbaar waren.
Toen ik twintig was, kwam ik zelf niet op het idee om ongetrouwd met een man te gaan samenwonen. Vrijgezel zijn was toen geen keuze, maar een lot. Niemand had aan lesbisch gedacht, indien ik met een vriendin was gaan samenwonen.

Een ongelukkig huwelijk leidde in een orthodox-christelijk milieu zelden tot echtscheiding. Dat zo'n huwelijk niet gelukkig was, werd dikwijls door de partners niet eens beseft, laat staan uitgesproken.

Dat de normen met betrekking tot persoonlijke relaties zo veranderd zijn, heeft natuurlijk een oorzaak. Die oorzaak is heus niet alleen moreel verval of zedelijke verwording (nevenverschijnselen van secularisatie en ontkerstening), zoals sommige geestelijke leiders suggereren. Het zijn vooral technische, economische en politieke factoren, die ertoe geleid hebben dat mensen bewuster gingen kiezen, hoe zij hun leven zouden inrichten, hoe zij een relatie wilden aangaan, of zij een bestaande relatie zouden verbreken.

Zo heeft de wetgeving (die voor jongens en meisjes gelijke rechten op onderwijs vaststelde) er stellig toe bijgedragen, dat veel vrouwen bewust ontevreden werden in hun groeiende gezin en niet meer van de nood een deugd wilden maken. Zoals mijn moeder deed, als ze zong: "Zou men armoe lijden om een mondje meer? Daar waar mensen strijden, zorgt de Heer."

Voor mij betekende mijn HBS-opleiding en daar-

Alles geïllustreerd met alledaagse voorbeelden.

Adlerian Counseling.

Proven concepts and strategies.

Professor Th.J. Sweeney, Ph.D.

Dit boek beleeft thans zijn tweede druk en handelt over de grondslag, theorie, technieken en practicum in de counseling. Het boek bevat eveneens uitgebreid praktisch materiaal.

Het centrale thema in ons tijdschrift was dit keer de lezing van Riet Boon-schilling. Relaties, er valt zo veel over te zeggen. Op de omslag lazen jullie al een stukje over een bepaalde relatie, geschreven door Toon Hermans. Hieronder een stukje van hem over zijn relatie met zijn vrouw.

Mijn vrouw.

Zij is een tuin vol milde bloemen,
een boeket.

Zij is een bron,
een maan, een zon,
een bed.

Zij is een ree,

ballingschap voerde.

Als U de ideeën van Adler kent en er een vrij diepgaande studie voor over hebt, om die ideeën op een dieper (en hoger) nivo te begrijpen, is dit een warm aan te bevelen boek.

P. Engelsman

Dr. Harold McAbee, secretaris generaal van de International Society of Individual Psychology, heeft samen met Bernice Bronia Grunwald van het Alfred Adler Instituut in Chicago een boek geschreven, dat reeds vele lovende kritieken heeft gekregen.

GUIDING THE FAMILY.

Practical Counseling Techniques.

Uitg. Accelerated Development Inc.

Muncie, In 47304

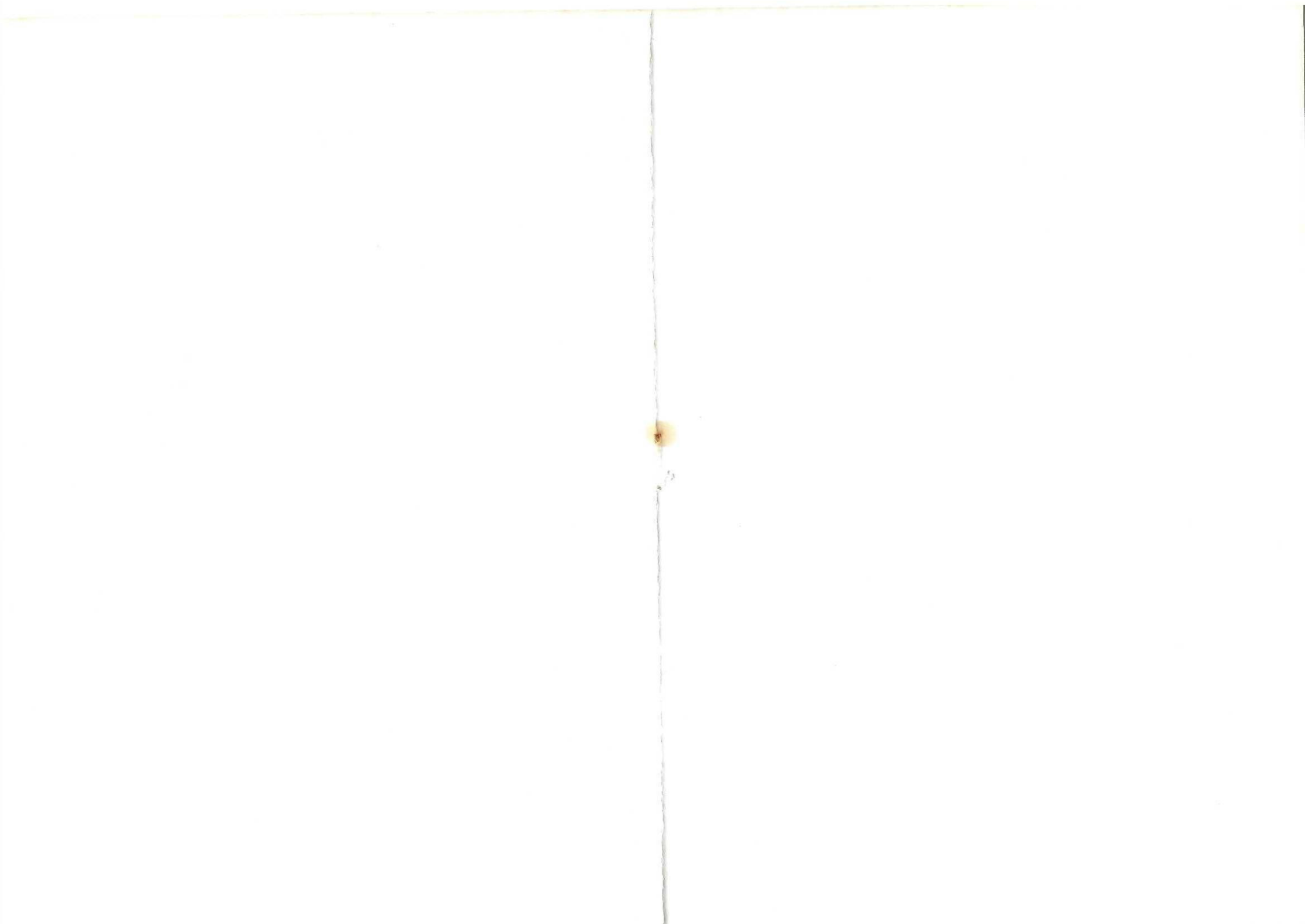
(317) 284-7511

Het boek is geschreven voor de hulpverleners, maar heeft ook zijn nut als handreikingen voor ouders. Het boek geeft informatie over een Adleriaans-Dreikursiaanse benadering. Een model met handreikingen voor het omgaan in de counseling met ouders en kinderen. Het bespreekt technieken om een positieve verandering te bewerkstelligen in de gezinsrelaties, gericht op het harmonisch met elkaar omgaan.

na het beroep van analist, dat ik de smaak van het zelfstandig-zijn te zeer te pakken had om te trouwen, om "onder de pannen te zijn". In mijn arbeidscontract met de Shell stond nog wel, dat het dienstverband zou eindigen met het huwelijk van de vrouwelijke werknemer. Dat veranderde in de jaren '60 als gevolg van de economische opleving. Toen werden opgeleide vrouwen gewenste arbeidskrachten. Steeds meer vrouwen bleven werken na hun huwelijk, al was het maar voor een paar jaar. En getrouwde vrouwen met opgroeiende kinderen vonden opnieuw een baan in hun beroep.

De technische ontwikkeling van de contraceptie werd in 1964 bekroond met het op de markt komen van de pil. Dit bracht steeds meer vrouwen ertoe, zich minder te wijden aan het gezin en een eigen zelfstandigheid te ontwikkelen, ook buiten het gezin.

Carl Rogers heeft in zijn boek "De stille revolutie" beschreven hoe jonge mensen met een opleiding het romantische huwelijk met het geromantiseerde moederschap als consequentie, verwierpen. Zij wensten een persoonsgerichte relatie, waarbinnen de partners op basis van gelijkwaardigheid met elkaar zouden omgaan. De politieke, economische en technische om-

nis van het Onbewuste" rapporteert, mogen we blij zijn dat de Adleriaanse geschiedschrijving als regel zo betrouwbaar blijkt. In tegenstelling tot een andere richting in de Dieptepsychologie, waar wel bijzonder vrij met de werkelijkheid omgesprongen blijkt te zijn. Zoals (ik volg hier voortdurend Ellinger) bijvoorbeeld in zake de tijdsduur dat de vereerde Meester bij Charcot studeerde. (Overigens niet met het verwachte sukses.) En in zake de voor alle betrokkenen, maar vooral natuurlijk voor de patiënte, zo pijnlijke affaire "Anna O.", waar onder andere het beroepsgeheim zo geschonden werd.

Ook om andere redenen loont het de moeite dit bij Ellinger na te lezen.

Terwijl een zo groot man als C.G. Jung zijn leerlingen aanraadde de boeken van Alfred Adler te lezen, was het blijkbaar anderen niet duidelijk (of zij hadden het "verdrongen"), dat - niet minder dan Freud en Jung - ook Adler een diepgaande cultureel-filosofische (en in zijn geval ook sociaal-politieke) belangstelling had. Juist waardoor hij als eerste van de pioniers uit Oostenrijk in ballingschap moest.

Adler groeide op in het Wenen van vlak voor en

geldt zowel voor kanker, als voor de eerste tandjes van een kind en de barens pijn van een zwangere vrouw. Pijn kan ons doen merken dat er iets gaande is en ons ertoe brengen te onderzoeken wat er aan de hand is.

Dat dit onderzoeken ook gebeurt, daarvan getuigen een aantal boeken, die in de laatste jaren gepubliceerd zijn. Dat die boeken door vrouwen geschreven zijn, is mijns inziens niet toevallig. Het zijn vrouwelijke sociologen en psychologen, die begonnen zijn het onbehagen van vrouwen en mannen over hun persoonlijke relaties te analyseren.

In haar boek "De schillen van de ui" zegt Anja Meulenbelt: "Pas als er iets veranderen kàn, wordt die verandering denkbaar". Je zou ook kunnen zeggen: pas als de werkelijkheid van sociale verandering wordt erkend (sociologisch vastgesteld met getallen en percentages), is het mogelijk de aard van die veranderingen te onderzoeken, te analyseren. Dat nu is blijkbaar de taak van psychologen.

Alfred Adler geloofde, dat de werkelijkheid anders kan zijn. ("Alles kann auch anders sein") Hij was zijn tijd ver vooruit. Die was nog niet rijp voor een analyse van menselijke relaties. De pijn was misschien nog niet zo

hevig, dat degenen die eraan leden tot onderzoek bereid waren.

Ik wil met u iets van dat onderzoek naar het hóé van persoonlijke relaties bekijken. Ik kies daartoe als invalshoeken drie dimensies: territorium, machtsongelijkheid en socialisatie.

Territorium:

Territorium (volgens het woordenboek: grondgebied) heeft te maken met intimiteit. Dat is wat de meeste mensen zoeken in een relatie: iemand met wie je intiem kunt omgaan. Intimiteit is veel ruimer dan sexueel contact. Het is ook innigheid van samen-zijn, vertrouwelijkheid. Een intieme vriend(in) kun je iets van jezelf laten zien, ook aspecten die je zelf naar of slecht vindt. Je schaduwkant. En dat zonder dat die ander je zal veroordelen, kwetsen of verachten. Ten minste dat hoop je, zeker weet je het niet.

In een intieme relatie kun je elkaar ook aanraken. Huid-contact beleven. Zo innig als héél vroeger in je moeders armen. Zonder dat je elkaar pijn zult doen. Ten minste dat hoop je, zeker weet je het niet.

Intimiteit kan heel intens zijn, wanneer twee

ties dan wel vragen formuleren aan het panel.

15.00 uur: Thee.

15.15 uur: Paneldiskussie.

16.00 uur: Sluiting.

Aan het deelnemen aan deze studiedag zijn wel geringe kosten verbonden.

Alleen deelname : f 5,--

Deelname + lunch : f 10,--

Zodra het definitieve programma is vastgesteld, wordt U dat toegezonden.

Boekennieuws.

Adler in zijn Weens-Culturele omgeving.

Gelukkig kunnen we beschikken over voortreffelijke boeken in zake het leven, de leer en praktijk van Alfred Adler. Wanneer we hier enkele auteurs noemen (in het besef andere verdienstelijke auteurs buiten beschouwing te laten), denken we bijvoorbeeld aan de Anspachers, Dreikurs, Manus Sperber, Phyllis Bottome, Rathner en Hertha Orgler.

Wanneer we hun weergave toetsen aan wat Henry Ellinger in zijn grondig verantwoorde en uiterst nauwkeurige weergave van de "Geschiede-

Vooraankondiging studiedag

28 september 1985

Thema: MACHT EN ONMACHT IN DE
HULPVERLENING.

Hulpverlening wordt vooral geïdentificeerd met macht. Zij zou de macht hebben om mensen te veranderen dan wel te beïnvloeden.

De cliënt wordt vooral geïdentificeerd met onmacht en afhankelijkheid.

Toch heeft hulpverlening zijn grenzen. Maar waar liggen die ?

Worden die grenzen bepaald door:

- de motivatie van de cliënt ?
- de beschikbare financiële middelen ?
- de rol van de maatschappij t.a.v. afwijkend gedrag ?
- de kundigheid dan wel de werkwijze van de hulpverlener ?

Onder enig voorbehoud ziet het programma er ongeveer als volgt uit:

- 10.00 uur: Ontvangst der deelnemers.
- 10.30 uur: Inleiding.
- 10.45 uur: Spreker.
- 12.00 uur: Lunch.
- 13.00 uur: Sprekers. (2)
- 14.30 uur: In groepjes napraten en reak-

mensen vrijen, in de coïtus elkaar sexueel bevredigen. Dat kan een liefdevol en teder gebeuren zijn, waarbij de partners elkaar eerbiedigen. Ten minste dat hoop je, zeker is het niet.

In een intieme relatie laat je een ander mens heel dichtbij komen, binnen grenzen van je territorium. Dat is ook riskant, want de ander is en blijft iemand-anders. Niet-ik, een vreemde. Wie garandeert, dat die ander niet jouw huis in bezit zal nemen ? Jouw interieur niet zal verstoren ? Jouw je eigenheid en je vrijheid niet zal ontnemen ? Jouw geen pijn zal doen ?

Er is een Engels versje, dat begint met de regel: "Will you come into my parlour ?", said the spider to the fly." De vlieg, eenmaal in het web van de spin beland, werd leeggezogen. Zo kunnen mensen elkaar uitzuigen, nadat zij samen een relatie zijn aangegaan.

Ik heb het woord territorium met opzet gebruikt in verband met intimiteit. Uit onderzoek is bekend, dat er mensen zijn, die het niet kunnen verdragen dat een ander erg dichtbij komt. Agressieve delicten kunnen daaruit voortkomen. Zij hebben afstand, een eigen territorium nodig om zich op hun gemak te voelen.

Voor hen is intimiteit bedreigend. Toch kan vrijwel niemand zonder een ander mens leven.

Machtsongelijkheid:

Mensen hebben fundamentele behoeften, stelde Maslow. Daartoe behoren de behoefte aan liefde en de behoefte aan zelfontplooiing/zelfverwerkelijking. Welnu, die twee fundamentele behoeften kunnen elkaar in een intieme relatie danig storen. Ontplooiing van de één, betekent dikwijls dat de ander beneden zijn/haar mogelijkheden blijft. Dat zie je bij bomen, die heel dicht bij elkaar staan. Dat zie je in intieme relaties.

Twee mensen hebben vrijwel nooit gelijke kansen. De een is sterker dan de ander en de leefruimte is beperkt. In elke relatie is er machtsongelijkheid. Zeker in onze maatschappij, die op machtsongelijkheid is gestructureerd.

Alfred Adler heeft dit onderkend, toen hij het geldingsstreven één van de twee elementaire menselijke strevingen noemde. Over wat Adler het machtstreven noemde, is dikwijls meesmuilend gesproken door "anders-denkenden". Toch is het opvallend, dat in veel recente door vrouwen geschreven boeken het juist gaat

Anja Meulenbelt, De schillen van de ui.
Feministische Uitg. Sara, Amsterdam 1984.

Anja van Servellen, De macht van de onmacht.
Uitg. de Horstink, Amersfoort 1984.

SEIZOEN '85/'86

In de laatste bestuursvergadering voor de zomervakantie is het schema vastgesteld voor de lezingen. Noteert U vast de data in Uw agenda!

28 september	'85: studiedag
26 oktober	'85: lezing
30 november	'85: jaarvergadering
25 januari	'86: lezing
21 februari	'86: lezing
29 maart	'86: studiedag

Nog even ter herinnering: de plaats van samenkost is het wijkgebouw aan de Karperweg te Amsterdam. (Zie 33e jaargang nr. 3 blz. 16 en 17.)

Voorts heeft het bestuur gemeend de tijd voor aanvang van de lezing te moeten vervroegen naar 14.00 uur. Het einde van de lezing zal dan om ongeveer 16.00 uur zijn, met de mogelijkheid om nog even gezellig samen te zijn. De zaal, die wij thans huren, biedt daartoe beter de mogelijkheid.

die ontwikkeling tot voortgaande emancipatie van vrouwen en mannen zal leiden, zal de tijd leren. Maar ook als oudere volwassene in je persoonlijke en werkrelaties kun je je bewust zijn van hoe je omgaat met intimiteit en afhankelijkheid. Zelfs oma's en opa's kunnen afzien van de oude patronen en hun kleinkinderen aan het denken zetten over hun meisjes- of jongensgedrag. Zoals ik aan het begin van mijn verhaal al zei: de juridische en technische mogelijkheden voor een gelijkwaardiger man-vrouw verhouding zijn aanwezig. De mate van onbehagen over de oude relatievormen zal, denk ik, van doorslaggevende invloed zijn of deze ontwikkeling inderdaad verder gaat.

Literatuur:

Nancy Chodorow, Waarom vrouwen moederen.
Feministische Uitg. Sara, Amsterdam 1980.

Colette Dowling, Het Assepoestercomplex.
Uitg. Bert Bakker, Amsterdam 1981.

Kiki Amsberg en Aafke Steenhuis, Denken over liefde en macht.
Uitg. van Gennep, Amsterdam 1982.

Lillian Rubin, Intieme vreemden.
Uitg. Ambo, Baarn 1983.

over machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen.

L. Rubin schrijft er over in "Intieme vreemden", Anja Meulenbelt in "De schillen van de ui", Kiki Amsberg en Aafke Steenhuis interviewden een aantal vrouwen over hun ervaringen met "liefde en macht". In de wereld van de academisch opgeleide vrouwen wordt "macht" als kernprobleem van vrouwenemancipatie beschouwd. Aan "omgaan met macht" wordt in maart een congres gewijd.

Alle onderzoeksters zijn het er over eens, dat in relaties tussen mannen en vrouwen, hetzij in huwelijk of vriendschap of werk, de machtsongelijkheid tussen partners het struikelblok bij uitnemendheid is, waardoor er conflicten ontstaan, relaties stuk gaan, de beste bedoelingen niet worden verwezenlijkt, onbehagen en verdriet geleden wordt.

In de vrouwenbeweging van de jaren '60/'70 meenden de vrouwen, dat de oorzaak lag in hun onderdrukking door de mannen. Onze kapitalistisch ingerichte maatschappij wordt door mannen beheerst. Die mannen zijn het sterkst, zowel fysiek als maatschappelijk. Zij oefenen hun macht uit over de zwakkeren, onder wie de vrouwen.

Die opvatting hebben vrouwen als Lillian Rubin, Colette Dowling en Anja Meulenbelt achter zich gelaten. Vrouwen hebben wel degelijk macht, niet minder maar anders dan mannen. De machtsongelijkheid uit zich in de manier waarop mannen en vrouwen omgaan met hun macht. Als de vrouwen anders (adequater) met hun macht zouden omgaan, zouden zij zich niet meer onderdrukt hoeven voelen.

Want:

Zij hebben de wetgever op hun hand. Zij staan zelfs heel sterk sinds de discriminatie van vrouwen in de samenleving wettelijk is verboden.

Toch blijkt het niet zo eenvoudig te zijn.

Want omgaan met macht en machtsongelijkheid leren mensen heel jong. Zelfs jonger dan wat Adler stelde aangaande de levensstijl. (Je levensstijl heb je voor je zesde levensjaar opgebouwd.) Veel eerder al, nog voor je tweede verjaardag, ligt je stijl van omgaan-met-ongelijkheid al grotendeels vast. Doordat je dan al weet dat je een jongen of een meisje bent. Er is geen middenweg. (Uitzonderingen daargelaten.)

Socialisatie:

volgster (een vicieuze driehoek). Anja van Servellen constateerde dat dit gebeurde in haar werkverhoudingen met vrouwen en mannen. Zij heeft deze interacties geanalyseerd in FORT-groepen (Feministische Oefengroep Radicale Therapie), die werken m.b.t. Transactionele Analyse.

Wat Anja van Servellen beschrijft, is heel herkenbaar, niet alleen voor vrouwen maar ook voor mannen. In mijn huidige werkkring hebben wij als team dit "spelletje" van redder-slachtoffer-vervolger jarenlang gespeeld, totdat het team in een crisis uiteenviel. Mijn ervaring is, dat het herkennen ervan en daardoor kunnen kiezen van je "rol", je tot een sterker en vrijer mens maakt. Ik geloof dat mensen dat kunnen in elke levensfase opnieuw. Dat zij niet hoeven te wachten tot dat vaders en moeders samen hun kinderen gaan socialiseren tot meisjes en jongens, die in de eerste plaats een persoon zijn.

Er zijn nu heel wat jonge mensen, die kiezen voor alternatieve samenlevingsvormen. Niet trouwen, geen kinderen "nemen". Het samen opvoeden van kinderen met allebei een deeltijd-baan wordt door ons economische systeem niet bevorderd, maar hier en daar gebeurt het. Of

Dat het thema "macht" in de laatste jaren door vrouwen aan de orde wordt gesteld, verwondert mij niets. Voor vrouwen, die zich willen emanciperen, is het leren omgaan met intimiteit en afhankelijkheid de levensopgave bij uitnemendheid. Want onze socialisatie speelt ons parten in elke levensfase. Elke nieuwe taak betekent weer de verleiding om te gaan verzorgen, te moederen.

Het is heel nuttig je te realiseren, dat afhankelijkheid ook macht betekent.

In een onlangs verschenen boekje "De macht van de onmacht" vertelt Anja van Servellen, hoeveel vrouwen omgaan met afhankelijkheidsmacht. Zij gebruikt daarbij een bewerking van de Transactionele Analyse (Erik Berne, Harris). Door te verzorgen en te bemoederen werpt de vrouw zich op als redster van haar man, kind, collega of gewoon medemens. Door zich te laten gezeggen door iemand (vaak een man, maar ook wel een vrouw), die besluitvaardiger of kordater is dan zij, voelt zij zich slachtoffer. Zij lijdt dan als onderdrukte, maar neemt wraak op haar (vermeende) onderdrukker door allerlei z.g. "vrouwelijk" gedrag, zoals verwijten, klagen, hoofdpijn, speldeprikken. Zo spelen vrouwen beurte- lings de rol van redster, slachtoffer en ver-

Over de vroege socialisatie tot mannen en vrouwen gaat het boek van Lillian Rubin "Intieme vreemden".

Lillian Rubin is psycho-analytisch georiënteerd, maar wil -evenals Karen Horney - niets weten van "penisnijd" bij meisjes. Zij hecht weinig waarde aan het "oedipuscomplex". Zij zoekt de oorsprong van de spanning tussen mannen en vrouwen in de vroegste identiteitsvorming, die bij meisjes en jongens verschillend verloopt. Nòg, anno 1985.

Rubin onderscheidt twee soorten identiteit: de algemene persoonlijke en de geslachtsidentiteit.

De eerste ontstaat in beginsel als het kind los komt uit de twee-eenheid met moeder, die het maanden lang in zich heeft gedragen. Wanneer het kind ervaart, dat moeder iemand-anders is (die er ook niet kan zijn), ontstaat een begin van Ik-besef. Dat de kern is van de wordende persoonlijkheid en ook het begin van eenzaam, vreemd zijn. De begrenzing van het Ik (de Ego-grenzen), het eigen unieke territorium begint zich af te tekenen.

Daarna, deels ook tegelijkertijd, ontstaat de geslachtsidentiteit. Het weten dat Ik een jongen of dat Ik een meisje ben. Dat weten wordt

geleerd uit het gedrag van de volwassenen en oudere kinderen, die je als meisje of als jongen aanspreken en behandelen. Onderzoek heeft aangetoond, dat moeders "gemiddeld" anders met een meisje-baby omgaan dan met een jongen-baby (meer/minder vasthouden, praten enz.), terwijl de al of niet bewuste voorkeur van de ouder(s) van meet af aan een rol speelt in de beleving van het kind of het goed is zoals het is: meisje of jongen.

In onze cultuur is de moeder nog steeds bijna altijd de exclusief-beschikbare in de aller-eerste levensfase van het kind. Zij voedt, verschoont en koestert de baby en vormt de bron van welbehagen en onbehagen voor het kind. Door moeder heeft ieder van ons intimiteit leren waarderen als iets heerlijks of als iets gevaarlijks of als iets daar tussen in of beide. Voor meisjes en jongens blijft moeder het prototype van zorg en geborgenheid. Ten minste indien moeder als goed ervaren is. Zij is de veilige basis, van waar uit de dreumes de wereld gaat exploreren.

Al op jonge leeftijd merkt ieder kind uit het gedrag van de moeder, dat het een jongen of een meisje is. Dat proces is, volgens Rubin, voor meisjes volstrekt anders dan voor jongens.

ik er van overtuigd dat vrouwen hetzelfde kunnen als mannen. Ik stelde mij onafhankelijk op, vast van plan mijn eigen boontjes te doppen. Dat dat door de jongemannen in Delft, waar ik terecht kwam, niet gewaardeerd werd, heb ik pas later begrepen. Lang nadat ik m'n eerste ongelukkige liefde achter de rug had. Als ik toen getrouwd was, zou ik waarschijnlijk hetzelfde rollenpatroon als mijn moeder hebben geleefd en overgedragen op mijn kinderen.

Maar ik ben veel later getrouwd, ben geen moeder geworden en heb altijd in een beroep gewerkt.

Terugkijkend zie ik, dat ik mijn hele leven bezig ben geweest om te gaan met de spanning tussen iemand-worden en voor-iemand-willen-zijn.

De machtsverhoudingen in de maatschappij hebben mij dikwijls ertoe verleid om een afhankelijke positie in te nemen, terwijl ik toch voortdurend bezig was naar onafhankelijkheid te streven, zowel in persoonlijke relaties als in werkverhoudingen.

De stelling van Adler, dat ieder mens streeft van een min- naar een plus-positie, heeft mij in de Individualpsychologie erg aangetrokken.

wen verschillend omgaan met hun afhankelijkheid, is het resultaat van een leerproces, dat in de vroege jeugd begonnen is en het hele leven doorgaat: socialisatie.

Pas wanneer wij bereid zijn kritisch analyserend te kijken naar de manier waarop we omgaan met onze eigen afhankelijkheid, kunnen wij daar zelf invloed op uitoefenen en onze levensstijl wat dat betreft veranderen.

In relaties vinden partners elkaar op basis van ongelijkheid, hetzij sexuele polariteit of de aantrekking van karakterverschillen of in werkfuncties. Hoe je geleerd hebt met ongelijkheid om te gaan, is wel sterk bepalend voor je gedrag, maar geen noodlot.

Ik kijk naar mijn eigen leven. Ik ben opgegroeid in een traditioneel gezin, waarin de man-vrouw rollen stevig verankerd lagen. Toch was er wel ruimte voor ontplooiing. Toen ik 15 was, zou ik ingenieur worden en mijn zus arts. Dat werd weliswaar verijdeld door de oorlog, maar de tijd in het vrouwen-interneringskamp betekende ook dat in de socialisatie de nadruk op het vrouw-zijn sterk verminderde. Iedereen, die werken kon, deed het werk dat gedaan moest worden.

Toen ik als 20-jarige uit het kamp kwam, was

Want:

terwijl een meisje het geslacht van moeder heeft en dus mag en moet worden net-als-moeder (een vrouw, moedertje), is de jongen anders. Hem wordt te kennen gegeven, dat hij net-als-vader is. Dat hij een man moet worden. Maar vader is niet de eerste in zijn leven. Dikwijls is vader een tamelijk vreemde, die pas tegen bedtijd opduikt en in het weekeinde meer of minder dominerend aanwezig is. Voor de jongen is het helemaal niet vanzelfsprekend, dat hij de kant van vader kiest. Maar moeder geeft hem een duwtje, weg uit haar territorium. "Kom jij bent een jongen, net als papa. Ga naar papa toe." Noodgedwongen identificeert het kind zich dan wel met papa en wordt een jongen, later een man (vader). Maar hij beleeft deze verschuiving als een verstoten-worden door moeder. Als verraad. Als een gemene streek van de vrouw, die eens zo lief voor hem was. Volgens Rubin is dit een heel ingrijpend gebeuren, dat grotendeels onbewust ervaren wordt maar bij jongens een blijvende ambivalentie teweeg brengt ten aanzien van intimiteit. Om overweg te kunnen met de angst, die de scheiding en tweespalt teweeg brengt, bouwen jongens afweermechanismen op. In onze cultuur

liggen die op het gebied van het rationele denken en de fysieke kracht, die immers het terrein van mannen vormen. De jongen leert zijn gevoelens weg te redeneren, flink te zijn, zo nodig te vechten. In geval van onbehagen leert hij oorzaken te vinden in de buitenwereld (het terrein van papa), waar dan ook de oplossingen vandaan moeten komen. Hij leert zijn territorium weloverwogen af te bakenen en zo nodig met fysiek geweld te verdedigen: tot hier en niet verder. Daardoor weten jongens later wat zij willen. Hun ego-grenzen zijn duidelijk.

Bevrediging van hun behoefte aan liefde zoeken de meeste mannen in verzorgd- worden en in sexualiteit. Doordat zij hun scheidingsangst en verlangen naar tederheid zo lang geleden hebben afgeweerd, kunnen zij die niet meer voelen, laat staan verwoorden.

Het meisje maakt die ervaring van verstoten worden niet door. Papa komt in haar leven als een aantrekkelijke ander. Dikwijls is er al een tikkeltje erotiek in de vader-dochter verhouding. Dat zij later een man zal hebben en moeder zal worden (net als mama), heeft een zekere vanzelfsprekendheid. Moeder blijft immers voor haar de meest-nabije. De voorbeeld-

Ik geloof, dat de socialisatietheorie van Rubin en Meulenbelt heel verhelderend is, als we menselijke relaties willen analyseren met de bedoeling er iets aan te veranderen. Lillian Rubin heeft laten zien, dat wij in de vroegste fase van ons leven leren om te gaan met intimiteit en machtsongelijkheid. Die manier van omgaan met je eigen territorium en dat van anderen wordt een hecht bestanddeel van onze levensstijl, maar is niet onveranderlijk. Ook is de behoefte aan liefde en aan zelfverwerkelijking niet typisch mannelijk of vrouwelijk. In alle persoonlijke relaties en ook in werkrelaties, zoeken mensen bevrediging van die behoeften. In alle relaties krijgen wij te maken met de grenzen van ons eigen Ik en die van de ander(en). In elke relatie is er onderlinge afhankelijkheid, doordat de ene mens kan geven wat de ander behoeft: liefde, vertrouwelijkheid, waardering en de mogelijkheid om zich te ontplooien. Mannen zijn net zo goed afhankelijk van vrouwen als omgekeerd. Dat blijkt duidelijk uit de gesprekken die Rubin voerde met vrouwen en mannen. (Bijv.: Heel veel mannen hertrouwen vrij snel nadat zij hun vrouw verloren hebben. Zij kunnen niet zonder vrouw of vriendin.) Dat mannen en vrou-

test" noemde nog volop aanwezig is. Maar is dat conflict noodzakelijk verbonden met man of vrouw zijn ?

Anja Meulenbelt neemt Adler serieus, maar zij noemt de sociale rollen die mannen en vrouwen leren, de buitenste schillen van de ui. Daar onder ligt de emotionele schil van de geslachts-identiteit, zoals door Rubin beschreven. Daar onder zou dan de kern van het unieke individu zitten, dat zich losmaakte van de symbiose met moeder, nog voordat het individu in de richting van meisje of jongen werd geduwd in het socialisatieproces. Zou het mogelijk zijn, de Ik-identiteit los te pellen uit de schillen van de ui, die of man of vrouw heet ?

Zowel Rubin als Meulenbelt verwachten dat dit mogelijk is, wanneer niet meer de vrouw exclusief aanwezig is in de allereerste levensfase van kinderen. Zij pleiten voor een gedeeld ouderschap, waarin man en vrouw of meer personen ongeacht sexe, het nog hulpbehoevende kind verzorgen en opvoeden zonder stereotype verwachtingen van meisjes- of jongensgedrag. Hier en daar zien we dat nu gebeuren, waar beide ouders parttime werken en hun kind(eren) samen opvoeden. De tijd zal leren, wat daarvan het effect is.

persoon, die haar inwijdt in de geheimen van het meisje-zijn en vrouw-worden. Daardoor hoeft het meisje haar territorium niet zo af te bakenen, haar Ik-grenzen niet zo strikt te bepalen. Haar behoefte aan liefde leert zij te bevredigen door al jong te gaan "moederen". De meeste vrouwen blijven hun leven lang moederen, volgens Nancy Chodorow. Is het niet over hun eigen man en kind(eren), dan wel over hun chef, collega's, huisgenoten of poezen. Voor meisjes is er echter een andere opgave, die samenhangt met hun behoefte aan zelfverwerkelijking. In onze cultuur leren meisjes al vroeg, dat het niet past om erg zelfstandig, ondernemend, bijdehand of sterk te zijn. Doordat haar Ik niet zo duidelijk is afgebakend, loopt een meisje ook eerder de kans zichzelf te verliezen, wanneer zij de buitenwereld in gaat. Zij weet niet zo goed wat zij wil en hoe ver zij kan gaan zonder haar eigenheid te verliezen. Het is voor haar moeilijk om zich voor iemand (of voor een zaak) in te zetten en toch een afzonderlijke persoon te blijven. In onze samenleving, die in principe aan meisjes en jongens gelijke onderwijskansen geeft, ligt er voor meisjes een ambivalentieconflict in het "iemand" willen worden en voor iemand

willen zijn. Nog steeds bezwijken veel meisjes en vrouwen voor de verleiding, hun ambities op te geven voor een intieme relatie, waarin zij de rol van verzorgende en afhankelijke op zich nemen. Door die schijnbare keuze verleiden zij jongens en mannen om het maatschappelijke stereotype van leidinggevende, sterke, beschermende te continueren. Vooral vrouwen, maar ook mannen zijn daar niet gelukkig mee.

Onder dekking van de toegenomen tolerantie ontsnappen vrouwen en mannen aan dit dilemma in alternatieve relatievormen, zoals homo-relaties en woongroepen. Maar ook daarin komen zij zichzelf tegen als man of als vrouw. Soms lukt het vrouwen in een lesbische relatie een duurzame intieme verhouding te vinden, waarin zij hun behoefte aan vertrouwelijkheid kunnen bevredigen, terwijl zij allebei in de maatschappij een functie hebben. Mannen schijnen er zelden in te slagen, een duurzame intieme relatie met een man te hebben.

Rubin heeft het in haar boek voornamelijk over huwelijksrelaties. Maar ook in werkrelaties en beroepen is hetzelfde patroon te zien. Vrouwen kiezen nog steeds overwegend verzorgende beroepen. In een beroepssamenwerking doen vrouwen dikwijls ongevraagd de "vrouwelijke" taken zo-

als notuleren, koffiezetten en gezellig-maken, terwijl mannen de leiding nemen in de organisatie en besluitvorming. Het seksuele geweld van mannen over vrouwen is eerder toe dan afgenomen. Intussen trekken veel vrouwen zich onder invloed van de bezuinigingspolitiek terug van de arbeidsmarkt, "nemen" een kindje erbij en gaan weer moederen.

Als Rubin's theorie juist is, is de socialisatie van de emoties van mannen en vrouwen een proces, dat van generatie op generatie wordt voortgezet en heel moeilijk te doorbreken zal zijn.

Alfred Adler is, voorzover ik weet, de eerste psycholoog geweest die het man-vrouw conflict heeft herleid tot de rollen, die aan jongens en meisjes worden opgedrongen door onze samenleving. Hij verwachtte veel van co-educatie in de scholen en van gelijke berechtiging van vrouwen en mannen wat betreft arbeidsverdeling en gezinsplanning. Voor velen, die ook die verwachting hadden, is het teleurstellend dat na enkele decennia gemengd onderwijs, gelijke opleidingskansen voor jongens en meisjes en economische gelijke berechtiging van vrouwen en mannen, het conflict dat Adler "mannelijk pro-